

Επισκόπηση περιεχομένου

A' ΜΕΡΟΣ

1 Εισαγωγή.....	2
2 Η διφυής υπόσταση της ανθρώπινης αξίας ως συνταγματικού δικαιώματος και αντικειμενικής αρχής.....	3
3 Η έννοια της αξίας του ανθρώπου.....	4
4 Το περιεχόμενο του δικαιώματος.....	5
5 Η ανθρώπινη αξία ως μητρικό δικαίωμα και η σχέση της με τα άλλα μητρικά δικαιώματα.....	7
6 Η ανθρώπινη αξία ως ερμηνευτική αρχή.....	8
7 Παρεχόμενη εξουσία.....	8
8 Οριοθετήσεις και περιορισμοί.....	10
9 Η ανθρώπινη αξία ως ανεπιφύλακτο δικαίωμα.....	11
10 Το πρόβλημα της επικουρικότητας του Σ2παρ.1.....	11

B' ΜΕΡΟΣ

Ειδικά Ζητήματα

1 Προσωποκράτηση για χρέη στο δημόσιο.....	12
2 Ανθρώπινη αξία και βασανιστήρια.....	15
3 Ιατρικές Παρεμβάσεις.....	17
3.1 Κλωνοποίηση.....	17
3.2 Ευθανασία.....	18

Γ' ΜΕΡΟΣ

Συγκριτικές παρατηρήσεις

1 Η ρύθμιση του γερμανικού Συντάγματος.....	20
2 Προβλέψεις σε άλλες έννομες τάξεις (Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία, Ιαπωνία).....	22

Δ' ΜΕΡΟΣ

Επίλογος-Conclusion.....	23
Πίνακας νομολογίας και σχολιασμός αποφάσεων.....	24
Βιβλιογραφία.....	28

Α' ΜΕΡΟΣ

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Εισαγωγή

Η ανθρώπινη αξία αποτελεί σήμερα, τόσο για την ελληνική όσο και για άλλες έννομες τάξεις, μια γενικά αποδεκτή και νομοθετικά κατοχυρωμένη αρχή. Ως επιμέρους νομικό ζήτημα έχει απασχολήσει διαφορετικούς κλάδους του δικαίου. Έτσι, εκφάνσεις αυτής συναντώνται αρχικά στο μέρος των Γενικών Αρχών του ΑΚ, πιο συγκεκριμένα στο ΑΚ57 κατά το οποίο: «Όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον», όπως επίσης και στο ειδικό μέρος του ΠΚ και συγκεκριμένα στις διατάξεις που ρυθμίζουν τα εγκλήματα κατά της τιμής¹. Μια ακόμη χαρακτηριστική διάταξη είναι αυτή του ΠΚ137Α, με τίτλο «βασανιστήρια και άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας».

Εδώ βεβαίως ενδιαφέρει η έννοια της ανθρώπινης αξίας από απόψεως συνταγματικού δικαίου και ερευνάται η κατοχύρωση αυτής στο ελληνικό Σύνταγμα. Το ζήτημα αυτό φαίνεται να έχει απασχολήσει και αλλοδαπές έννομες τάξεις σε επίπεδο συνταγματικό, κοινοτικό και νομοθετικό. Έτσι άλλωστε εξηγείται και το γεγονός ότι στα περισσότερα Συντάγματα σημερινών δημοκρατικών κοινωνιών περιλαμβάνονται διατάξεις που αναφέρουν τη λέξη «αξία» ή «αξιοπρέπεια». Η έννοια της αξίας του ανθρώπου, άλλοτε ως συνταγματικό δικαίωμα, άλλοτε ως δικαιοπολιτική αρχή λειτουργεί πάντοτε για προστασία της ανθρώπινης υπόστασης. Από την ίδια την πολυπλοκότητα της έννοιας αναδεικνύεται και η σημασία της.

Επιχειρώντας μια μεθοδολογική προσημείωση, επισημαίνουμε ότι στην παρούσα εργασία ασχοληθήκαμε κυρίως με τα γενικά χαρακτηριστικά της έννοιας της ανθρώπινης αξίας. Πέρα από την ενδελεχή ανάλυση της έννοιας αυτής, γίνεται και παρουσίαση των αντιτιθέμενων απόψεων που έχουν διατυπωθεί τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία σχετικά με ορισμένα ειδικότερα ζητήματα πάνω στο θέμα αυτό. Ερευνώνται φερ'επειν το πρόβλημα της επικουρικότητας της διάταξης του Σ2παρ.1, οι επιρροές σε ζητήματα που αναδύονται ως προβληματισμοί στη σύγχρονη

¹ Βλ. ΠΚ361 επ.

ζωή, όπως αυτό της κλωνοποίησης και των ευθανασίας και γίνονται συγκριτικές παρατηρήσεις που διαφωτίζουν την τελική διαμόρφωση της διάταξης του ελληνικού Συντάγματος.

2. Η διφυής υπόσταση της ανθρώπινης αξίας ως συνταγματικού δικαιώματος και γενικής αρχής

Με την διάταξη του Σ2παρ.1 παρέχεται προστασία σε επίπεδο διπλό. Πρόκειται περί συνταγματικού δικαιώματος², που εμφανίζει το περιεχόμενο και τις ειδικότερες υποστάσεις ενός συνταγματικού δικαιώματος όπως ακριβώς συμβαίνει και με τα άλλα, ενώ παράλληλα προστατεύει τον άνθρωπο και αντικειμενικά. Είναι μια συνταγματική αρχή από την οποία απορρέουν δικαιώματα. Αποτελεί παράλληλα αντικειμενικό και υποκειμενικό δίκαιο³. Υποκειμενικό δίκαιο είναι το ατομικό δικαίωμα της ανθρώπινης αξίας, που ανήκει σε κάθε άνθρωπο ενώ η αντικειμενική αρχή, η γενική, κατοχυρωμένη αρχή αυτή του Συντάγματος είναι αντικειμενικό δίκαιο. Παρέχεται συνεπώς και διπλή προστασία με τον τρόπο αυτό.⁴

Όταν γίνεται λόγος για υποχρέωση του κράτους να σέβεται και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου παρέχεται δικαίωμα στα άτομα. Το γεγονός ότι η διάταξη είναι τοποθετημένη σε τέτοια θέση μέσα στο Σύνταγμα, στην αρχή του Συντάγματος, στις γενικές διατάξεις δε σημαίνει ότι δεν παρέχεται δικαίωμα. Η αξία του άρθρου αυτού είναι τόσο σημαντική ώστε δικαιολογείται η συγκεκριμένη «θέση» μέσα στο Σύνταγμα. Άλλωστε η ερμηνεία ότι με την Σ2παρ.1 παράγεται μόνο αντικειμενικό δίκαιο και δεν παρέχεται δικαίωμα, αντιφάσκει στην ίδια την έννοια της αξίας του ανθρώπου, που εκτός των άλλων σημαίνει πως αυτός είναι φύσει υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Αναντίρρητα λοιπόν, η ανθρώπινη αξία παρουσιάζεται με δυο όψεις, αφενός ως παρεχόμενη ένα ξεχωριστό συνταγματικό δικαίωμα για όλους τους ανθρώπους και

² Δηλαδή αμυντικό-προστατευτικό-εξασφαλιστικό/δικεκδικητικό περιεχόμενο.

³ Objectives Recht - Subjectives Recht

⁴ Βλ. και Α. Δημητρόπουλο, «Κοινωνικός Ανθρωπισμός και Ανθρώπινα Δικαιώματα»

αφετέρου κατοχυρώνοντας αντικειμενικά την αξία του ανθρώπου, αναγάγοντας την έτσι σε ανώτατη δικαιική αξία.

3. Η έννοια της αξίας του ανθρώπου

Σε μια προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας της ανθρώπινης αξίας παρατηρείται ότι αυτή, πέρα από τη νομική της διάσταση, παρουσιάζει και ηθικές, φιλοσοφικές και θρησκευτικές προεκτάσεις. Πρόκειται πράγματι περί μιας έννοιας με ιδιαίτερος ευρύ περιεχόμενο. Οι πρώτες αναφορές στην ανθρώπινη αξία στον φιλοσοφικό κόσμο γίνονται από τον Kant, ο οποίος παρουσιάζει την αξιοπρέπεια ως το ακριβώς αντίθετο του τιμήματος⁵. Ενώ το τίμημα είναι το είδος της αξίας για την οποία μπορεί να υπάρξει κάτι αντίστοιχο και ισότιμο (αυστηρά οικονομική αξία), η αξία του ανθρώπου τον καθιστά αναντικατάστατο⁶.

Στο χριστιανισμό η υπέρτατη αξία του ανθρώπου ως εικόνας του Θεού συνεπάγεται το δικαίωμα καθενός να απολαμβάνει σεβασμού και τιμής. Ο χριστιανισμός εξάλλου, αποτέλεσε κατά μέρος και θεμέλιο λίθο του ίδιου του σύγχρονου συνταγματικού πολιτισμού. Όπως παρατηρεί ο Ευ. Βενιζέλος, «αυτό που χαρακτηρίζεται ιστορικά ως συνταγματικός πολιτισμός έχει στενότερη σχέση με το χριστιανισμό και τις αντιλήψεις του. Και γιατί, απορρέει γεωγραφικά από μία μήτρα ιστορική που είχε έντονα χριστιανικά χαρακτηριστικά και γιατί η δύναμη των αντιλήψεων και των απόψεων του χριστιανισμού επηρέασαν βαθύτατα το συνταγματικό πολιτισμό. Η ίδια η αξία του ανθρώπου, ως έννοια και ως συνταγματική αρχή, το δικαίωμα στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, η προστασία της ζωής και της τιμής, η ίδια η έννοια της ελευθερίας και της ισότητας, υπό οποιαδήποτε εκδοχή, οι σχέσεις κράτους και εκκλησίας, που ουσιαστικά και κατά

⁵ Ωστόσο, σημειώτεο ότι οι έννοιες ανθρώπινη αξία και ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν ταυτίζονται. Βλ. και Δημητρόπουλου, *Συνταγματικά Δικαιώματα*, εκδ.2008, σελ.271

⁶ At the philosophical level, following Kant, the expression human dignity is used to indicate that persons should always be treated as ends in themselves and never merely as means, Oxford Encyclopedic English Dictionary, New York, Clarendon Press, 403

βάθος είναι οι σχέσεις κράτους και κοινωνίας των πολιτών, επηρεάζονται βαθύτατα από το χριστιανικό πολιτιστικό παράδειγμα και τις χριστιανικές αντιλήψεις»⁷.

Από νομικής απόψεως, όλοι οι άνθρωποι έχουν έμφυτη αξία η οποία πρέπει να γίνεται σεβαστή από όλους ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου, κατάστασης υγείας, κοινωνικής ή εθνικής προέλευσης, πολιτικών ιδεών ή θρησκείας. Με άλλα λόγια, ο σεβασμός αυτός ανήκει σε κάθε άτομο μόνο και μόνο εξαιτίας του ότι αποτελεί «μέλος της ανθρώπινης οικογένειας»⁸. Αυτή η αξία του ανθρώπου είναι ευρέως αναγνωρισμένη από το διεθνές δίκαιο και αποτελεί πηγή όλων των ατομικών δικαιωμάτων.

4. Το περιεχόμενο του δικαιώματος

Προσπαθώντας να προσεγγίσουμε με όσο δυνατόν περισσότερη ακρίβεια το αντικείμενο της ανθρώπινης αξίας και βασιζόμενοι στη θεμελιώδη σκέψη ότι αυτή αποτελεί «τη νομική μεταγλώττιση του όρου άνθρωπος»⁹, καταλήγουμε στο συμπέρασμα έχει και αυτή τις μερικότερες διαστάσεις της ανθρώπινης υπόστασης. Έτσι, η αξία του ανθρώπου έχει σωματική(*corpus*), πνευματική(*animus*) και κοινωνική διάσταση:

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ: Η πιο προφανής μορφή εμφάνισης του ανθρώπου είναι μέσω της φυσικής του υπόστασης, του σώματός του. Προστατεύονται η βιολογική και υλική υπόσταση του ανθρώπου, τα όργανα και τα λοιπά μέλη του σώματος του. Το φυσικό δικαίωμα στη ζωή, που συναρτάται με την ίδια την ύπαρξη του ανθρώπου είναι το φυσικό του δίκαιο. Ομοφώνως γίνεται δεκτό ότι δεν συμπεριλαμβάνονται στο πεδίο προστασίας του Σ2παρ.1 τα προϊόντα της σωματικής εργασίας του ανθρώπου¹⁰ αλλά αποκλειστικά και μόνο το σώμα καθαυτό. Υπό το πρίσμα αυτό αντιμετωπίζονται ποικίλα σύγχρονα ζητήματα όπως η κλωνοποίηση του ανθρώπου.

⁷ Απόσπασμα από ομιλία του Ευ. Βενιζελου σε εκδήλωση του Δ.Σ.Α. τον Ιούνιο του 2000, ηλεκτρονική πηγή, http://www.antibaro.gr/religion/venizelos_diachwrismos.htm

⁸ «Member of the human family», στο κείμενο της Διεθνούς Διακήρυξης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 1948

⁹ Βλ. Δημητρόπουλου, Συναγματικά Δικαιώματα, εκδ 2005, σελ.263

¹⁰ Τα οποία τυγχάνουν προστασίας από άλλες διατάξεις, όπως το Σ17

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ: Στο ίδιο πνεύμα με τα προαναφερθέντα σχετικά με τη σωματική υπόσταση, έτσι και για το *animus* πρέπει αρχικά να διευκρινιστεί ότι τα προϊόντα της διάνοιας δεν προστατεύονται με τις διατάξεις για την ανθρώπινη αξία. Κατά τα άλλα και εδώ προστατεύεται το ανθρώπινο πνεύμα καθαυτό, σε όλη του την έκταση. Η ανάπτυξη, η αξιοποίηση του και γενικώς η ικανότητα χρησιμοποίησης των πνευματικών ιδιοτήτων προστατεύονται με την ανθρώπινη αξία.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ: Στη σημερινή εποχή, ο άνθρωπος δε νοείται ποτέ ως ένα ον απομονωμένο αλλά πάντοτε σε συνάρτηση με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο που βρίσκεται. Έτσι μέσα από το Σ2παρ.1 κάθε άνθρωπος αποτελεί στην εκάστοτε κοινωνία υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, έχει δηλαδή ικανότητα δικαίου, όπως ρητώς ορίζεται και στο ΑΚ34¹¹. Για αυτόν ακριβώς το λόγο έχει κριθεί αντισυνταγματικός και ο πολιτικός θάνατος, δηλαδή η απογύμνωση του ανθρώπου από την ικανότητα¹².

Ανθρώπινη αξία φέρει κάθε μέλος της κοινωνίας(μονάχα όμως τα φυσικά και όχι τα νομικά πρόσωπα). Ασυμβίβαστη άλλωστε με τη φύση των νομικών προσώπων είναι η γλωσσολογική προσέγγιση της ανθρώπινης αξίας, που θέτει στο επίκεντρο τον άνθρωπο ως ον. Η προστασία αρχίζει ήδη από τη γέννηση(και αφορά και το κυοφορούμενο) και αναφέρεται σε όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους, ακόμα και στους ανιθαγενείς.

¹¹ «Κάθε άνθρωπος είναι ικανός να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις.»

¹² Ο πολιτικός θάνατος απαγορευόταν ήδη και μάλιστα ρητώς στα παλιά Συντάγματα ως και αυτό του 1952. Στο Σύνταγμα του 1975 θεωρήθηκε πλέον αυτονόητη η αντισυνταγματικότητα του πολιτικού θανάτου.

5. Η ανθρώπινη αξία ως μητρικό δικαίωμα και η σχέση της με τα άλλα μητρικά δικαιώματα

Ως προς τη διφυή υπόσταση της ανθρώπινης αξίας ως αντικειμενικής αρχής και συνταγματικού δικαιώματος, όπως αναφέρεται και παραπάνω υπάρχει διαφωνία στη θεωρία. Παρότι οι περισσότεροι θεωρητικοί δέχονται πως το Σ2παρ.1 καθιερώνει αυτοτελές δικαίωμα, σύμφωνα με τους Μάνεση και Ραϊκό η διάταξη καθιερώνει μόνο καθολική αρχή δικαίου. Αν δεχτεί κανείς την πιο δημοφιλή, πρώτη άποψη ακολουθεί το συμπέρασμα ότι η ανθρώπινη αξία αποτελεί μαζί με την ισότητα και την ελευθερία μητρικό συνταγματικό δικαίωμα. Η ανθρώπινη αξία, ως το ανώτατο μητρικό δικαίωμα είναι η πηγή των επιμέρους ατομικών δικαιωμάτων, που δεν αποτελούν παρά εξειδικεύσεις αυτής.

Σε προσπάθεια ορισμού του περιεχομένου της ανθρώπινης αξίας αναφέρθηκε παραπάνω πως αυτή συνίσταται στον σεβασμό όλων των ατόμων ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου, κατάστασης υγείας, κοινωνικής ή εθνικής προέλευσης, πολιτικών ιδεών ή θρησκείας. Η αξιολόγηση όμως με βάση αυτά τα κριτήρια και η άνιση μεταχείριση των ανθρώπων απαγορεύονται πρωτίστως με βάση την αρχή της ισότητας. Έτσι επιβεβαιώνεται ο άρρηκτος σύνδεσμος ανάμεσα στην ανθρώπινη αξία και την ισότητα.

Εξάλλου, ανθρώπινη αξία και ελευθερία αποτελούν επίσης έννοιες αλληλένδετες. Διότι δεν θα είχε αντίκρισμα η αξία του ανθρώπου αν το κράτος και οι ιδιώτες δεν σέβονταν την ελευθερία του ατόμου¹³. Σύμφωνα λοιπόν με τα προαναφερθέντα, στο τρίπτυχο των μητρικών συνταγματικών δικαιωμάτων εδραιώνεται και η υπόλοιπη έννομη τάξη και έτσι είναι προφανές το πόσο ζωτικής σημασίας είναι η συνύπαρξή τους. Προϋποτίθεται η ταυτόχρονη κατοχύρωση ελευθερίας και ισότητας έτσι ώστε να γίνεται τελικά σεβαστή η ανθρώπινη αξία.

¹³ Και εδώ επιβεβαιώνεται και η διαπροσωπική ενέργεια του δικαιώματος της ανθρώπινης αξίας, ή σύμφωνα με άλλη διατύπωση το γεγονός ότι «τριτενεργεί».

6. Η ανθρώπινη αξία ως ερμηνευτική αρχή

Αξία αναφοράς κρίνεται η λειτουργία της υπέρτατης αξίας του ανθρώπου και ως ερμηνευτικής αρχής. Κι αυτό διότι σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία αποτελεί το πρώτιστο μέλημα της πολιτείας. Έτσι, ιδιαίτερη χρησιμότητα παρουσιάζει το Σ2παρ.1 για την ερμηνευτική προσέγγιση και άλλων διατάξεων. Πρώτα φυσικά των λοιπών συνταγματικών διατάξεων αλλά όχι μόνο αυτών. Υπό το πρίσμα της αρχής της ανθρώπινης αξίας θα πρέπει να ερμηνεύεται το σύνολο της έννομης τάξης, συμπεριλαμβανομένων κανόνων του συνταγματικού και του κοινού δικαίου. Με τον τρόπο αυτό παράλληλα διασφαλίζεται η ανθρώπινη αξία απέναντι σε οποιαδήποτε προσπάθεια καταστρατήγησής της, είτε αυτή προέρχεται από νομοθετικό είτε από εκτελεστικό όργανο. Και τούτο, επειδή στην ιεραρχία των κανόνων δικαίου στο ίδιο επίπεδο με το νόμο τίθενται και οι πράξεις που εκδίδονται μεν από όργανα εκτελεστικά, πλην όμως έχουν νομοθετικό περιεχόμενο. Ακόμα, κάθε άλλη ενέργεια της διοίκησης θα πρέπει να μην αντικρούει στη συνταγματική αυτή αρχή, όπως επίσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και κατά την απονομή δικαιοσύνης από όλα τα δικαστήρια¹⁴.

7. Παρεχόμενη εξουσία

Όπως όλα τα συνταγματικά δικαιώματα, έτσι και η ανθρώπινη αξία παρουσιάζεται σε τρεις διαστάσεις, ως αμυντικό, προστατευτικό και εξασφαλιστικό-διεκδικητικό δικαίωμα.

Ως αμυντικό δικαίωμα, η ανθρώπινη αξία εμφανίζει απόλυτο χαρακτήρα και στρέφεται κατά παντός. Όλοι οφείλουν να σέβονται και να μην προσβάλλουν την αξία των άλλων ανθρώπων. Αποκρούονται έτσι επιθετικές ενέργειες από οπουδήποτε κι αν προέρχονται, είτε από το κράτος είτε από την ενέργεια ιδιώτη. Είναι λοιπόν ένα δικαίωμα κλασικό του οποίου το αμυντικό περιεχόμενο εφαρμόζεται και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Το δικαίωμα της αξίας του ανθρώπου τριτενεργεί. Όλοι είναι υποχρεωμένοι σε κάθε περίπτωση και από κάθε θέση να σέβονται και να μην παραβιάζουν την ανθρώπινη αξία.

¹⁴ Βλ. ΣτΕ 3130/2000, όπου και νομολογιακά αναγνωρίζεται η ανθρώπινη αξία ως ερμηνευτική αρχή

Θα πρέπει ωστόσο να διευκρινιστεί πως το γεγονός ότι στρέφεται *erga omnes* δε σημαίνει ότι μπορεί να γίνει επίκληση του δικαιώματος αυτού σε κάθε περίπτωση. Αντιθέτως, το αμυντικό περιεχόμενο του δικαιώματος συνίσταται ακριβώς στο γεγονός ότι μόνο από επιθετικές ενέργειες-προσβολές των άλλων μπορεί να προστατευθεί ο φορέας του δικαιώματος. Έτσι, με την αξίωση του αμυντικού περιεχομένου του Σ2παρ.1 δεν μπορεί να βελτιωθεί η θέση του ατόμου, δεν λειτουργεί ενισχυτικά. Μόνο η χειροτέρευση της κατάστασης του φορέα εμποδίζεται, έχει δηλαδή αποτρεπτική λειτουργία.

Αναφορικά με την προστατευτική διάσταση των συνταγματικών δικαιωμάτων, η ανθρώπινη αξία εμφανίζεται και με αυτή. Παρέχεται δηλαδή αξίωση στον φορέα του δικαιώματος να ζητήσει την προστασία του δικαιώματος του αυτού. Αυτή η αξίωση όμως στρέφεται μόνο κατά του κράτους σε αντίθεση με την αμυντική αξίωση που εφαρμόζεται και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Με άλλα λόγια, το δικαίωμα του Σ2παρ.1 ως προς την προστατευτική του διάσταση, δεν τριτενεργεί. Η αξίωση αυτή δεν παρουσιάζει απόλυτο χαρακτήρα.

Τέλος, σε σχέση με το εξασφαλιστικό-δικεκδικητικό περιεχόμενο ενός δικαιώματος, αυτό παρέχει αξίωση προς διαφύλαξη από κινδύνους που δεν προέρχονται από επιθετικές ενέργειες ανθρώπων. Πρόκειται δηλαδή για την εξασφάλιση των μέσων, που είναι απαραίτητα για την αδιακώλυτη άσκηση ενός δικαιώματος. Το Σύνταγμα άλλωστε, δεν παρέχει την αρχή της εξασφάλισης ως γενικό κανόνα.

Η ανθρώπινη αξία λοιπόν, παρέχει αξίωση σεβασμού του δικαιώματος απέναντι σε όλους, προστασίας απέναντι στο κράτος ενώ αντίθετα δεν παρέχει αξίωση για βελτίωση της θέσης του ανθρώπου, για την πραγματοποίηση ή εξέλιξη του εξασφαλιστικού περιεχομένου του δικαιώματος αυτού.

8. Οριοθετήσεις και περιορισμοί

Η ανθρώπινη αξία, ως το ανώτατο μητρικό δικαίωμα, οριοθετείται και αυτή με τις τρεις ρήτρες που χρησιμοποιούνται για να οριοθετήσουν και τα άλλα συνταγματικά δικαιώματα. Σύμφωνα λοιπόν, με τη ρήτρα της συνταγματικής νομιμότητας, κάθε εξουσία που παρέχεται από το Σ2παρ.1 πρέπει να είναι σύμφωνη με τους κανόνες ολόκληρης της συνταγματικής έννομης τάξης αλλά και των ρυθμίσεων του κοινού δικαίου. Επιπλέον, όριο στην εξουσία του καθενός όταν ασκεί το δικαίωμα της ανθρώπινης αξίας, είναι η μη πρόσκρουση στα δικαιώματα των άλλων ανθρώπων(ρήτρα κοινωνικότητας). Τελική οριοθέτηση στην άσκηση του δικαιώματος που παρέχει το Σ2παρ.1 είναι η αρχή των χρηστών ηθών. Τα χρηστά ήθη αποτελούν οριοθετική ρήτρα σε όλο το πεδίο της έννομης τάξης και συναντώνται πολύ συχνά στο αστικό δίκαιο. Σε αυτό το πλαίσιο συναντάται και η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος¹⁵, όταν ασκείται δικαίωμα κατά τρόπο κατά τρόπο νομότυπο, πλην όμως καταχρηστικό, υπερβολικό. Και αυτό ισχύει για το σύνολο των κανόνων δικαίου και συνεπώς και κατά την άσκηση των προβλεπόμενων στο Σύνταγμα δικαιωμάτων.

Αναφορικά με τους περιορισμούς του Σ2παρ.1 πρέπει αρχικά να σημειωθεί πως το γεγονός ότι το παρεχόμενο από αυτή τη διάταξη δικαίωμα είναι ανεπιφύλακτο, δεν σημαίνει ότι δεν περιορίζεται. Όλα τα συνταγματικά δικαιώματα περιορίζονται. Κατά συνέπεια το ίδιο ισχύει και για την ανθρώπινη αξία. Η αξία του ανθρώπου συναντά τους σοβαρότερους περιορισμούς της στον ποινικό χώρο. Η νομιμότητα των περιορισμών εξαρτάται πάντοτε από την αιτιώδη συνάφεια με βάση τους κανόνες του γενικού μέρους των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

¹⁵ ΑΚ281

9. Η ανθρώπινη αξία ως ανεπιφύλακτο δικαίωμα

Η ανθρώπινη αξία, ως το άκρο όριο οποιουδήποτε περιορισμού ατομικού δικαιώματος που επιτρέπει κατά περίπτωση το Σύνταγμα, δεν τίθεται σε καμία στάθμιση. Είναι ανεπιφύλακτο ατομικό δικαίωμα και δεν επιτρέπονται εξαιρέσεις στο πλαίσιο ειδικών εξουσιαστικών σχέσεων. Επιπλέον, σύμφωνα με το Σ110, η Σ2παρ.1 αποτελεί μια εκ των διατάξεων που δεν υπόκεινται σε αναθεώρηση. Αλλά ούτε και σε αναστολή μπορεί να τεθεί η ανθρώπινη αξία υπό τις προϋποθέσεις του Σ48παρ.1, σε περίπτωση κατάστασης πολιορκίας.

10. Το πρόβλημα της επικουρικότητας του Σ2παρ.1

Η ανθρώπινη αξία αποτελεί αναντίρρητα απαραβίαστη ανώτατη δικαιολογική αρχή. Ως ανώτατο μητρικό δικαίωμα, από το Σ2παρ.1 απορρέουν τα άλλα συνταγματικά δικαιώματα. Κάποιες διατάξεις τελούν σε αμεσότητα συνάρτηση με την αξία του ανθρώπου¹⁶. Στο σημείο αυτό τίθεται το ζήτημα του εάν διατάξεις που εξειδικεύουν το περιεχόμενο της ανθρώπινης αξίας πρέπει να τυγχάνουν παράλληλης εφαρμογής με αυτήν ή εάν αντίθετα θα πρέπει αντίθετα να εφαρμόζεται μόνο η ειδική διάταξη, όπως άλλωστε υποδεικνύει και ο κανόνας ότι η ειδική διάταξη υπερισχύει της γενικής. Ως προς το θέμα αυτό η θεωρία ερίζει και έχουν διατυπωθεί δυο διαφορετικές απόψεις.

Σύμφωνα με την πρώτη άποψη¹⁷, η διάταξη του Σ2παρ.1 πρέπει να εφαρμόζεται πάντα σε συνδυασμό με άλλα συνταγματικά δικαιώματα που την εξειδικεύουν. Δεν παρουσιάζει δηλαδή επικουρικό χαρακτήρα. Για πλήρη προστασία, ορθό είναι να χρησιμοποιούνται πάντοτε περισσότερες διατάξεις. Το πιο σοβαρό επιχείρημα που ενισχύει αυτή την άποψη είναι πως αποτελεί λάθος το να προσεγγίζει κανείς αρνητικά την έννοια της ανθρώπινης αξίας, αφαιρώντας δηλαδή ό,τι την

¹⁶ Πχ το Σ6παρ.2

¹⁷ Υποστηριζόμενη από τον καθηγητή Α.Δημητρόπουλο

εξειδικεύει και περιορίζοντας το περιεχόμενό της στις περιπτώσεις που μένουν ακάλυπτες. Κι αυτό ακριβώς επειδή αποτελεί γενική αρχή του δικαίου και όχι απλώς και μόνο συνταγματικό δικαίωμα.

Στον αντίποδα, ένα άλλο κομμάτι της θεωρίας¹⁸ υποστηρίζει τον επικουρικό χαρακτήρα του άρθρου αυτού του Συντάγματος. Η γενικότητα της και το ευρύτατο πεδίο που αυτή καλύπτει καθιστούν την εφαρμογή της αναγκαία μόνο σε περιπτώσεις που δεν ρυθμίζονται με ειδικότερες διατάξεις. Περίπτωση εφαρμογής του Σ2παρ.1 δηλαδή συντρέχει μόνον όταν υπάρχει κάποια προσβολή που δεν μπορεί να καλυφθεί από κανένα από τα υπόλοιπα δικαιώματα στο Σύνταγμα, που αποτελούν εκφάνσεις της ανθρώπινης αξίας. Όλες οι πλευρές της ζωής και της προσωπικότητας του ανθρώπου προστατεύονται ως μεμονωμένα ατομικά δικαιώματα, περιορίζοντας έτσι την έκταση ρυθμίσεως του πεδίου προστασίας της ανθρώπινης αξίας.

B' ΜΕΡΟΣ

ΕΙΔΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. Προσωποκράτηση για χρέη στο δημόσιο

Ένα ζήτημα που πάντοτε κεντρίζει το ενδιαφέρον, καθότι στις διάφορες κοινωνίες λαμβάνουν χώρα καθημερινά άπειρες συναλλαγές, είναι εκείνο της προσωποκράτησης για χρέη. Σε προηγούμενα χρόνια, το μέτρο αυτό χαρακτηριζόταν ήδη αναχρονιστικό και ιδιαζόντως σκληρό, χωρίς όμως να τίθεται ζήτημα συνταγματικότητας του, άποψη που γενικά φαίνεται να επικρατεί ακόμα και σήμερα στη νομολογία¹⁹. Σήμερα ωστόσο, η προσωπική ασφάλεια θεωρείται πως κατοχυρώνεται και εκτός του ποινικού δικαίου και πλέον θεωρείται αντισυνταγματική η προσωποκράτηση για χρηματική οφειλή.

Πρώτα από όλα όμως, η λήψη ενός τέτοιου μέτρου προσβάλλει την αξιοπρέπεια του ατόμου²⁰. Με αυτό το επαχθέστατο μέτρο ασκείται πίεση τον

¹⁸ Συγκεκριμένα την άποψη αυτή ασπάζεται ο καθηγητής Π.Δαγτόγλου

¹⁹ Ωστόσο, βλ. ΜΠρΑθ 3039/1983

²⁰ Έτσι και Αρ Μάνεσης, «Ατομικές Ελευθερίες», 1982, σελ. 112

οφειλέτη.

Το ΣτΕ θεώρησε ότι η προσωποκράτηση είναι συνταγματικά ανεπίτρεπτη²¹, δεν είναι αποδεκτή ως διοικητικό μέτρο και διαφέρει από τα γνήσια μέσα εκτέλεσης των απαιτήσεων του κράτους (κατάσχεση περιουσίας κ.λπ.) διότι πρωταρχικό καθήκον της πολιτείας είναι η προστασία της αξίας του ανθρώπου, η οποία έχει ως πυρήνα την προσωπική ελευθερία. Το ΣτΕ έκρινε ότι η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας είναι επιτρεπτή και αναγκαία μόνο όταν γίνεται για την προάσπιση του Δημόσιου συμφέροντος. Το ανώτατο δικαστήριο θεωρεί ότι έτσι όπως εφαρμόζεται στη χώρα μας παραβιάζονται θεμελιώδεις συνταγματικές διατάξεις, που κατοχυρώνουν την προστασία της ανθρώπινης αξίας, την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή, ενώ ταυτόχρονα θίγεται και η συνταγματική αρχή της αναλογικότητας. Και τούτο διότι επιβάλλεται ένα μέτρο που είναι δυσανάλογο (σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό και τη βλάβη του Δημοσίου), όπως είναι η στέρηση της ελευθερίας σε άτομα που δεν ευθύνονται. Αντίθετα, «ζωντανή» παραμένει η δυνατότητα κράτησης εκείνου που έχει καταδικαστεί από ποινικό δικαστήριο για μη έγκαιρη καταβολή των οφειλών του (παράβαση της προθεσμίας καταβολής ληξιπρόθεσμων χρεών), που προβλέπεται ως ποινικό αδίκημα. Κατά την παραπεμπτική κρίση του ΣτΕ, η προσωποκράτηση δεν είναι συνταγματικά ανεκτή, αφού αποτελεί πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, πυρήνας της οποίας είναι η ελευθερία. Το Σύνταγμα ανέχεται τη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας μόνο υπό την προϋπόθεση ότι είναι λογικά αναγκαία για την προάσπιση του δημοσίου συμφέροντος, χάριν του οποίου επιβάλλεται. Και τέτοιοι λόγοι δημοσίου συμφέροντος που μπορούν να δικαιολογήσουν ποινές στέρησης ελευθερίας είναι μόνοι οι προβλεπόμενοι από το ποινικό δίκαιο, λόγω της μη πληρωμής χρέους.

Η πρώτη δικαστική απόφαση που λέγει «όχι» στην προσωποκράτηση των οφειλετών για εισφορές στο ΙΚΑ, εκδόθηκε από το Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών²² αλλάζοντας ό,τι ίσχυε ως σήμερα για τον εξαναγκασμό των χρεοφειλετών των Ταμείων προκειμένου να πληρώσουν. Πάντως ήδη με την έκδοση της αποφάσεως του Διοικητικού Πρωτοδικείου, όπως σχολίαζαν δικαστικοί κύκλοι, επέρχεται ακόμη ένα πλήγμα κατά του θεσμού της προσωποκράτησης, ενός θεσμού

²¹ Σημειωτέο ότι το μέτρο εφαρμόζοταν 173 χρόνια πριν την κατάργησή του!

²² Φέρει τον αριθμό 248/2000, ωστόσο βλ. και την προηγούμενη Πρόεδρ.Διοικ.Πρωτ. Πατρών 3/1996

που τα τελευταία χρόνια εφαρμόζεται με αυστηρούς περιορισμούς που έχουν θέσει με τις αποφάσεις τους τα δικαστήρια

Σε επίπεδο διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου, διάφορες συμβάσεις απαγορεύουν ρητά μια τέτοια αντιμετώπιση του οφειλέτη. Έτσι, στο Διεθνές Σύμφωνο του ΟΗΕ για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα προβλέπεται ότι «κανείς δεν φυλακίζεται αποκλειστικά λόγω αδυναμίας να εκπληρώσει συμβατική υποχρέωσή του». Με παρόμοια διατύπωση προβλέπεται το ίδιο και στην ΕΣΔΑ (στο 4^ο πρωτόκολλο²³). Ασυμβίβαστη με την ανθρώπινη αξία είναι η προσωπική κράτηση που αντικειμενικά δεν μπορεί να εκπληρώσει την χρηματική παροχή που οφείλει. Σε περίπτωση που φυλακίζεται άτομο προκειμένου να ασκηθεί πίεση σε συγγενείς και φίλους του ώστε αυτοί να πληρώσουν το χρέος του οφειλέτη, αυτό είναι ανεπίτρεπτο. Άλλωστε, η αφερεγγυότητα του οφειλέτη δεν είναι σε καμία των περιπτώσεων ορθό και δίκαιο να βαρύνει πρόσωπα φιλικά και συγγενικά του. Αντίθετα, θα πρέπει να βαρύνει τον ίδιο το δανειστή, που είχε τη δυνατότητα επιλογής αντισυμβαλλομένου²⁴. Ο δανειστής συνεπώς θα πρέπει να είναι προσεκτικός και διδάσκεται έτσι και για τις μελλοντικές του επιλογές. Αυτό αποτελεί εύλογο τίμημα για το σεβασμό στην αξιοπρέπεια και ελευθερία του ανθρώπου, που αποτελούν μητρικά δικαιώματα και προσβάλλονται καίρια από την προσωπική κράτηση.

Σύμφωνα με ακριβώς αυτό το σκεπτικό, δικαιότερη φαίνεται η λήψη του μέτρου αυτού σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ο δανειστής δεν μπορεί να φέρει τον κίνδυνο της επιλογής του ακριβώς για το λόγο ότι δεν διάλεξε ο ίδιος τον οφειλέτη. Πρόκειται για τις ενοχές εκ του νόμου²⁵ που αποτελούν εξαιρέσεις από την παραπάνω αρχή. Συγκεκριμένα, η φορολογική ενοχή, η αδικοπρακτική ενοχή και η υποχρέωση διατροφής αποτελούν μορφές οφειλής για τις οποίες δικαιολογείται καταρχήν η επιβολή προσωπικής κράτησης.

Πάντως, σε κάθε περίπτωση η προσωπική κράτηση μπορεί να διαταχθεί αποκλειστικά και μόνο από δικαστήριο και δεν μπορεί να αποτελέσει μέσο διοικητικού καταναγκασμού. Πάντοτε κατά τη λήψη ενός τέτοιου μέτρου, θα πρέπει

²³ Το οποίο όμως δεν έχει επικυρωθεί μέχρι και σήμερα από την Ελλάδα

²⁴ Σύμφωνα με το περιεχόμενο της ελευθερίας των συμβάσεων, που έχει τρεις κατευθύνσεις: 1)Ελευθερία του αν θα συνάψει κάποιος τη σύμβαση ή όχι, 2)Ελευθερία επιλογής αντισυμβαλλομένου-που ενδιαφέρει και εδώ- και 3)Ελευθερία καθορισμού του περιεχομένου της σύμβασης,

²⁵ Βλ. Μιχ. Π. Σταθόπουλο, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 2005, σελ. 224

να χρησιμοποιούνται τα κριτήρια της αρχής της αναλογικότητας (αναγκαιότητα, καταλληλότητα, προσφορότητα)²⁶.

2. Ανθρώπινη αξία και βασανιστήρια

Παρά το γεγονός ότι στο ελληνικό Σύνταγμα υπάρχει μια ξεχωριστή διάταξη(Σ7παρ.2) που ρητά απαγορεύει τα βασανιστήρια, βέβαιο είναι ότι μια τέτοια μεταχείριση του σώματος του ανθρώπου συνιστά βαριά μορφή προσβολής της ανθρώπινης αξίας. Παρά την έριδα σε σχέση με την επικουρικότητα του Σ2παρ.1²⁷ για την οποία έγινε λόγος και ανωτέρω, άξιο κρίνεται να γίνει λόγος για τα βασανιστήρια.

Η σφοδρή αντίθεση με πράξεις βασανισμού έχει τις απαρχές της στα χρόνια του Ιταλού νομικού Beccaria, που προάσπιζε την ιδέα της ελευθερίας και της ισότητας ως αναφαίρετα δικαιώματα του ανθρώπου. Επίσης ήταν ενάντιος σε κάθε τυραννική ποινή θέτοντας ως αφετηρία το σεβασμό στην ανθρώπινη αξία.

Η συνταγματική απαγόρευση των βασανιστηρίων προβλέπεται σε όλα τα ελληνικά Συντάγματα και έχει την ελληνική ιστορική της ρίζα στα Συντάγματα της Επανάστασης του 21. Ήδη από εκείνη τη μεγάλη εποχή οι Έλληνες έχοντας, κάτω από την Τουρκοκρατία, τη φρικτή εμπειρία των βασανιστηρίων ως μεθόδου άσκησης της κρατικής εξουσίας, προβλέψανε στα Συντάγματα του αγωνιζόμενου για την ελευθερία του Έθνους «την δια παντός κατάργησιν των βασανιστηρίων» ως ηθικής αρχής που προστατεύει τόσο την υπόσταση του κάθε ανθρώπου, όσο και την ίδια την πολιτεία από διαστροφές της εξουσίας της. Πράγματι η απαγόρευση των βασανιστηρίων, ως αντικείμενων στην ανθρώπινη αξία, διατυπώθηκε στα Συντάγματα της Επιδαύρου (1821), του Άστρους (1822), της Τροιζήνος (1827) και του Άργους (1829). Την απαγόρευση αυτή επανέλαβαν και όλα τα μεταγενέστερα Συντάγματα..

²⁶ Βλ. σχετικά και ν1867/1989

²⁷ Σύμφωνα με την άποψη του καθηγητή Π. Δαγτόγλου, η διάταξη του Σ7παρ.2 υπερισχύει της Σ2παρ.1 ως ειδικότερη και η δεύτερη μπορεί να εφαρμοστεί επί του ζητήματος αυτού μονάχα σε περιπτώσεις που δεν καλύπτονται από την πρώτη, όπως φερ' ειπείν η περίπτωση του «ανιχνευτή αλήθειας».

Το Σύνταγμα όμως του 1975 έκανε ένα περαιτέρω βήμα και προέβλεψε όχι μόνο την απαγόρευση, αλλά και την τιμωρία των βασανιστηρίων και των αναλόγων προς αυτά φαινομένων. Γι' αυτό το λόγο και το άρθρο 7 παρ. 2 περιλαμβάνει και τη συνταγματική εντολή προς το νομοθέτη να προβλέψει με νόμο την τιμωρία αυτή.²⁸ Το σημαντικό αυτό βήμα οφείλεται στις τραγικές εμπειρίες του λαού μας κατά την περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας, η οποία εφάρμοσε ως μέθοδο στήριξής της, τα βασανιστήρια και στιγματίστηκε γι' αυτό το λόγο από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Η απαγόρευση των βασανιστηρίων ανταποκρίνεται πιστά στο πνεύμα του Συντάγματος το οποίο ακριβώς υλοποιεί. Γιατί το Σύνταγμα στο πρώτο τμήμα του, που έχει τον τίτλο «Μορφή του Πολιτεύματος» περιλαμβάνει δύο διατάξεις: Το άρθρο 1 που καθορίζει το δημοκρατικό χαρακτήρα και τη δομή του πολιτεύματός μας και το άρθρο 2 που ορίζει ως ουσία του πολιτεύματος αυτού το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου.

Και σε διεθνές επίπεδο άλλωστε, τα βασανιστήρια²⁹ θεωρούνται ως μια θεμελιώδης παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που έχει καταδικαστεί και από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ως προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και έχει απαγορευτεί από εθνικούς και διεθνείς νόμους.

Εντούτοις, τα βασανιστήρια εξακολουθούν να γίνονται καθημερινά, σε παγκόσμια κλίμακα. Η εμπειρία της Διεθνούς Αμνηστίας είναι ότι η νομοθετική απαγόρευση δεν είναι αρκετή. Χρειάζονται άμεσα μέτρα για να αντιμετωπιστούν τα βασανιστήρια και η σκληρή, απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία, οπουδήποτε και αν γίνονται, και να ξεριζωθούν ολοκληρωτικά.

²⁸ Και στον Ποινικό Κώδικα υπάρχει σχετική διάταξη, βλ. 137Α

²⁹ Έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί στην έννοια με επικρατέστερο αυτόν του ΟΗΕ : «any act by which severe pain or suffering, whether physical or mental, is intentionally inflicted on a person for such purposes as obtaining from him or a third person information or a confession, punishing him for an act he or a third person has committed or is suspected of having committed, or intimidating or coercing him or a third person, or for any reason based on discrimination of any kind, when such pain or suffering is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity. It does not include pain or suffering arising only from, inherent in or incidental to lawful sanctions. »

3. Ιατρικές παρεμβάσεις

3.1 Κλωνοποίηση

Η ολοκλήρωση της χαρτογράφησης της αλυσίδας του ανθρώπινου DNA είναι ένα από τα πιο πολυσυζητημένα επιστημονικά επιτεύγματα της εποχής μας. Ακούστηκε ακόμη και μέχρι το ότι χάρις σε αυτή δεν θα υπάρχει πια θάνατος. Ακόμα, ο άνθρωπος θα μπορούσε να προλαμβάνει κάποιες από τις πιο επικίνδυνες ασθένειες όπως για παράδειγμα τον καρκίνο, την λευχαιμία και άλλες νόσους οι οποίες δεν μπορούν εύκολα να καταπολεμηθούν. Η κλωνοποίηση του ανθρώπου, αποτελεί σίγουρα ένα από τα πιο επίκαιρα και σημαντικά ζητήματα, με εκφάνσεις ηθικές, νομικές και θρησκευτικές.

Η κλωνοποίηση χωρίζεται σε δύο κατηγορίες την αναπαραγωγική και την θεραπευτική. Η θεραπευτική κλωνοποίηση είναι ένας κλάδος, ο οποίος έχει στόχο να δημιουργήσει αντίγραφα οργάνων, που θα μεταμοσχευτούν σε ανθρώπους που πάσχουν από ανίατες αρρώστιες. Με την αναπαραγωγική κλωνοποίηση επιδιώκεται η αναπαραγωγή ανθρώπων με τον τρόπο αυτό, ανθρώπων πανομοιότυπων. Τα προβλήματα γεννώνται στο πλαίσιο της δεύτερης αυτής μορφής κλωνοποίησης.

Το ζήτημα της αναπαραγωγικής κλωνοποίησης του ανθρώπου βρίσκεται σήμερα στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος λόγω της ταχείας και έντονης διάδοσης φημών, περί του ότι ήδη έχουν γεννηθεί ή πρόκειται να γεννηθούν στο εγγύς μέλλον άνθρωποι με τη μέθοδο αυτή, Σε πολλές εθνικές έννομες τάξεις, καθώς και στο επίπεδο του διεθνούς δικαίου, αναζητούνται επείγοντως ενδεδειγμένες νομοθετικές λύσεις για την αντιμετώπιση του ζητήματος, Οι νομικές αντιρρήσεις σχετικά με την αναπαραγωγική κλωνοποίηση συνίστανται στη σκέψη ότι μια τέτοια μορφή τεράστιας εξουσίασης επάνω στο ανθρώπινο σώμα, αντίκειται φυσικά στην ανθρώπινη αξία.

Στο επίπεδο του διεθνούς δικαίου, αλλά και στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης η αναπαραγωγική κλωνοποίηση του ανθρώπου απαγορεύεται ρητά. Έτσι, κατά το άρθρο 11 της Οικουμενικής Διακήρυξης της UNESCO της 11ης Νοεμβρίου του 1997 για το Ανθρώπινο Γονιδίωμα και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου³⁰. «τρόποι πρακτικής αντίθετοι προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, όπως η κλωνοποίηση ανθρώπων για αναπαραγωγικούς λόγους δεν επιτρέπονται».

³⁰ The human gene and human rights

Και στο κοινό ελληνικό δίκαιο όμως απαγορεύεται μια τέτοια ενέργεια. Συγκεκριμένα στο 4^ο μέρος του ΑΚ, στο Οικογενειακό Δίκαιο, και στη διάταξη του ΑΚ1445. Πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι οι παραπάνω διατάξεις δεν έχουν συνοδευθεί από προβλέψεις αντίστοιχων κυρώσεων για την περίπτωση της παραβίασής τους. Εκφράζουν, πάντως, μια σαφή τάση στο πεδίο του σύγχρονου δικαίου.

3.2 Ευθανασία

Ένα πολύ επίκαιρο ζήτημα, με προεκτάσεις όχι μόνο νομικές αλλά και ηθικές και θρησκευτικές αποτελεί αυτό της ευθανασίας. Από την μια πλευρά, το δικαίωμα σε έναν αξιοπρεπή θάνατο το έχει ο καθένας από εμάς και αυτό αποτελεί αναμφισβήτητα έκφανση της ανθρώπινης αξίας. Όπως αποφαινεται ο Αριστόβουλος Μάνεσης, «αν κάποιος δεν μπορεί να διαθέσει κατά πρώτο λόγο τη φυσική του ύπαρξη, η άσκηση όλων των άλλων δικαιωμάτων αποβαίνει ανέφικτη»³¹.

Πριν ερευνηθεί το ζήτημα αναλυτικότερα, είναι απαραίτητο να διακριθούν οι τρεις μορφές ευθανασίας. Πρώτον, υπάρχει η ανθρωποκτονία μετά από απαίτηση του θύματος, που τελείται με παράλειψη (παθητική ευθανασία). Δεύτερον, ευθανασία επιτυγχάνεται και με πράξεις που συντομεύουν την ανθρώπινη ζωή και εμφανίζονται ως δευτερεύουσες συνέπειες μιας θεραπευτικής αγωγής που στοχεύει στην απάλυνση των πόνων (έμμεση ευθανασία). Τέλος, όταν ο ασθενής που βασανίζεται από πόνους δεν είναι πλέον σε θέση ο ίδιος να αυτοκτονήσει και εκλιπαρεί τον γιατρό του να του κάνει μια ένεση που θα επιφέρει το θάνατο του, γίνεται λόγος για την ενεργητική ευθανασία.

Η αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού ποικίλει ανάμεσα στις έννομες τάξεις διαφόρων χωρών. Έτσι, στη Σκανδιναβία επιτρέπονται όλες οι μορφές ευθανασίας ενώ στη Γαλλία μόλις πρόσφατα επετράπη η παθητική. Στη γερμανική έννομη τάξη η

³¹ Α. Μάνεσης, «Ατομικές Ελευθερίες», 1982, σ126

παθητική και η έμμεση ευθανασία παραμένουν ατιμώρητες³² ενώ τιμωρείται η ενεργητική, η ανθρωποκτονία με συναίνεση του ΓερμΠΚ³³.

Στην Ελλάδα, το Σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα και όχι την υποχρέωση οδυνηρής ζωής. Το ζήτημα δε ρυθμίζεται ρητά και κατά συνέπεια αφήνεται ευχέρεια στο νομοθέτη να επιτρέψει υπό οριζόμενες από τον ίδιο προϋποθέσεις την ευθανασία. Η πιο σημαντική από τις σχετικές διατάξεις του κοινού δικαίου βρίσκεται στον ΠΚ και συγκεκριμένα στο ΠΚ300 που προβλέπει ήπια ποινή σε περίπτωση θανάτωσης ατόμου που έπασχε από ανίατη ασθένεια «ύστερα από σπουδαία και έμμονη απαίτηση του και από οίκτο για αυτό».

Πάντως, σε κάθε περίπτωση νομοθετικής προσέγγισης του ζητήματος³⁴ απαιτείται μεγάλη προσοχή. Θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη περισσότεροι παράγοντες δεδομένης της σοβαρότητας του ζητήματος. Σίγουρα επηρεάζεται ο νομοθέτης από το κοινό περί δικαίου και ηθικής αίσθημα αλλά παράλληλα θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η πιθανή δυνατότητα κατάχρησης για εγκληματικούς σκοπούς. Όπως υποστηρίζει ο Ronald Dworkin «η ιδέα ενός καλού - θανάτου δεν εξαντλείται στο πως πεθαίνει κανείς - αλλά περιλαμβάνει και τον χρόνο επέλευσης. Ασφαλώς το δικαίωμα συνοδεύεται λογικά από και πρέπει να συνδεθεί, σε τυχόν νομοθετική ρύθμιση, με αυτονόητα σοβαρούς περιορισμούς στην άσκησή του, οι οποίοι απορρέουν τόσο από την υποχρέωση για την προστασία της ζωής όσο και από τα δικαιώματα τρίτων, λαμβάνουν δε την μορφή εγγυήσεων: πρώτον, για τη διαπίστωση του γνήσιου και αμετάβλητου της διαμόρφωσης και έκφρασης της βούλησης του ασθενούς και δεύτερον, για την εξασφάλιση του πλέον πρόσφορου μέσου για την περάτωση της ευθανασίας.

³² ΓερμΠΚ216

³³ Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα παρουσιάζεται η πρόταση του Ulrich Klug για την συμπλήρωση της ΓερμΠΚ216: «Η ανθρωποκτονία (μετά από απαίτηση) δεν είναι άδικη, αν κατατείνει στην πρόκληση ενός αξιοπρεπούς θανάτου, ιδιαίτερα δε, θέτει τέλος σε κατάσταση έντονης αγωνίας, η οποία δεν μπορεί να θεραπευτεί ή καταπραϊνθεί με άλλο τρόπο». Σύμφωνα με άλλους μελετητές, στην προκειμένη περίπτωση θα μπορούσε να γίνει επίκληση μιας μορφής κατάστασης ανάγκης (ΠΚ25 και ΓερμΠΚ34) προκειμένου να αρθεί το άδικο της πράξης, με το σκεπτικό ότι το συμφέρον του θύματος να απαλλαγεί από τους πόνους είναι ουσιωδώς σημαντικότερο.

³⁴ Σημαντικές είναι και οι διατάξεις που ρυθμίζουν το θέμα στον Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας, και αναλυτικότερα το άρθρο 29, με τίτλο «Ιατρικές αποφάσεις στο τέλος της ζωής», σύμφωνα με το οποίο: «Ο ιατρός σε περίπτωση ανίατης ασθένειας που βρίσκεται στο τελικό στάδιο της, ακόμη κι αν εξαντληθούν όλα τα θεραπευτικά περιθώρια, οφείλει να φροντίζει για την ανακούφιση των ψυχοσωματικών πόνων του ασθενή. Σε κάθε περίπτωση συμπαρίσταται στον ασθενή μέχρι το τέλος της ζωής του και φροντίζει ώστε να διατηρεί την αξιοπρέπεια του μέχρι το σημείο αυτό». Και «Ο ιατρός οφείλει να γνωρίζει ότι η επιθυμία ενός ασθενή να πεθάνει, όταν αυτός βρίσκεται στο τελευταίο στάδιο, δε συνιστά νομική δικαιολόγηση για τη διενέργεια πράξεων που στοχεύουν στην επίσπευση του θανάτου».

Σε σχέση πάντως με την αντιμετώπιση της ευθανασίας ως ενός σημαντικού νομικού ζητήματος έχει ασχοληθεί έντονα τη θεωρία και έχουν διατυπωθεί διάφορα σκεπτικά. Στον τομέα αυτό, η αναφορά στην αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας είναι προφανής. Η απολύτως κρατούσα γνώμη στην ποινική και συνταγματική επιστήμη απορρίπτει οποιοδήποτε περιορισμό του αξιοπρίνου με βάση την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, αν και το πρόβλημα αξιοπρεπούς θανάτου αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο. Από την μια μεριά, δεδομένου του προβαδίσματος της ανθρώπινης αξίας θα έπρεπε να επιτρέπεται η ευθανασία που προσφέρει αξιοπρεπές τέλος για τον άνθρωπο. Με ένα πολύ ενδιαφέρον όμως σκεπτικό υποστηρίζουν άλλοι πως οποιαδήποτε διευκόλυνση του θανάτου, δεν αντιβαίνει μόνο στην ύψιστη αξία της ζωής αλλά και στην αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Σύμφωνα με αυτή την επιχειρηματολογία, το επιτρεπτό της ευθανασίας θέτει σε κίνδυνο τη νομική αξία της αξιοπρέπειας του ατόμου. Ωστόσο, αυτή η επιχειρηματολογία επικρίνεται από τη θεωρία³⁵ ως «υπερβολικά εξαρτημένη από βιολογικά κριτήρια»³⁶.

Γ ΜΕΡΟΣ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η ρύθμιση του γερμανικού Συντάγματος

Του ισχύον Γερμανικό Ομοσπονδιακό Σύνταγμα ήταν το πρώτο που διακήρυξε το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και την υποχρέωση της εξουσίας να την σέβεται. Άλλωστε, το γερμανικό Σύνταγμα του 49, λίγα χρόνια μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν επηρεασμένο από τις πρόσφατες τραγικές εμπειρίες

³⁵ Αξίζει να σημειώσουμε ότι και ο Μάνεσης αντιμετώπιζε με θετική προδιάθεση την ευθανασία στο πλαίσιο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αμφισβητούσε την «εμμονή σε μια απέλπιδα προσπάθεια να παραταθεί η ζωή ενός ασθενούς» που υποφέρει από ανίατη νόσο, AR. MANESSIS, Considerations on the protection of human rights at the threshold of the 21st century, in Scientific and Technological Developments & Human Rights, in (ed) L. Sicilianos & M. Gavouneli, Athens 2001, p. 16.

³⁶ Σύμφωνα με τον Ι. Μανωλεδάκη «ο ισχυρισμός ότι η φυσική – βιολογική ύπαρξη αποτελεί προϋπόθεση για την άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων είναι ορθός αλλά και τετριμμένος παραλλήλως»,

και με βάση αυτές διαμορφώθηκε η διάταξη του άρθρου 1παρ.1³⁷. Από τη ρύθμιση του γερμανικού Συντάγματος πρέπει να σημειωθεί ότι «εμπνεύστηκαν» και άλλες έννομες τάξεις που προχώρησαν στη διαμόρφωση διατάξεων για την ανθρώπινη αξία στα δικά τους Συντάγματα, όπως η Ισπανία και η Ελλάδα.

Η ανθρώπινη αξία διακηρύσσεται ως η πιο θεμελιώδης αρχή στο Γερμανικό Σύνταγμα. Αναφέρεται ακόμα και πιο πριν από το δικαίωμα στη ζωή. Το γεγονός αυτό επηρεάζει σημαντικά το έργο της νομοθετικής και της δικαστικής εξουσίας στο γερμανικό κράτος. Ενδεικτικά ενδιαφέροντα είναι δυο περιστατικά που σχετίζονται με το ζήτημα αυτό. Αρχικά, μια διαφήμιση της εταιρίας «Benetton» που έδειχνε μια στάμπα με την ένδειξη του οροθετικού σε ανθρώπινους γλουτούς είχε κριθεί από ορισμένα δικαστήρια πως παραβίαζε την ανθρώπινη αξία αλλά τελικά αποφασίστηκε πως ήταν νόμιμη. Επιπλέον, ο πρώτος νόμος στη Γερμανία που νομιμοποιούσε την έκτρωση, κρίθηκε αντισυνταγματικός γιατί το δικαστήριο έκρινε πως τα έμβρυα έχουν ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Τέλος, με απόφαση του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συντάγματος (Bundesverwaltungsgericht) διακήρυξε ότι τα επονομαζόμενα «reep shows» παραβιάζει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια της γυναίκας που δίνει την παράσταση, ανεξαρτήτως του εάν εκείνη το εγκρίνει ελεύθερα. Η απόφαση αργότερα αναθεωρήθηκε αλλά τα θεάματα όπου οι πρωταγωνιστές δεν μπορούν να δουν αυτούς που τους βλέπουν εξακολουθούν να μην αναγνωρίζονται από το δίκαιο στο πεδίο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

³⁷ Η διάταξη στο Θεμελιώδη νόμο της Βόννης έχει ως εξής :

«(1) Die Würde des Menschen ist unantastbar. Sie zu achten und zu schützen ist Verpflichtung aller staatlichen Gewalt.

(2) Das Deutsche Volk bekennt sich darum zu unverletzlichen und unveräußerlichen Menschenrechten als Grundlage jeder menschlichen Gemeinschaft, des Friedens und der Gerechtigkeit in der Welt.

(3) Die nachfolgenden Grundrechte binden Gesetzgebung, vollziehende Gewalt und Rechtsprechung als unmittelbar geltendes Recht. »

2. Προβλέψεις σε άλλες έννομες τάξεις (Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία, Ιαπωνία)

Το ζήτημα της ανθρώπινης αξίας έχει απασχολήσει τα Συντάγματα πολλών χωρών στον κόσμο. Άλλωστε, κάθε χώρα με δημοκρατικό πολίτευμα οφείλει να σέβεται την υπέρτατη αυτή αξία.

Έτσι, στο Ιταλικό Σύνταγμα προβλέπεται η ίση κοινωνική αξιοπρέπεια με την έννοια της ισονομίας, χωρίς καμιά διάκριση βασιζόμενη σε άσχετα κριτήρια. Όταν στο άρθρο 41παρ.2 του ιταλ. Συντ. αναφέρεται η *dignita umana*, καθιερώνεται ένας φραγμός στην ελευθερία της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας και από εκεί έχουν επηρεαστεί και διατάξεις στις έννομες τάξεις άλλων χωρών.

Στη Γαλλία, το Σχέδιο Συντάγματος του Απριλίου 1946, περιλάμβανε διάταξη που αναγνώριζε δικαίωμα εξασφάλισης της προσωπικής αξιοπρέπειας του ατόμου, ως δικαίωμα φυσικής, ηθικής και διανοητικής ανάπτυξης αυτού. Σύμφωνα με δικαστές της Γαλλίας, η ανθρώπινη αξία σήμερα αντιμετωπίζει πολλούς κινδύνους και το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη θεμελιώδη σημασία της για μια δημοκρατική κοινωνία έχει καταστήσει αναγκαία την αναγωγή της σε υπέρτατη αξία³⁸.

Το Σύνταγμα της Ισπανίας ορίζει ότι η αξιοπρέπεια του ανθρώπου αποτελεί ένα από τα θεμέλια της πολιτικής τάξης και της κοινωνικής ειρήνης (άρθρο 10 παρ. 1, «*dignidad de la persona*»).

Ιδιότυπη είναι η διάταξη του Συντάγματος της Ιαπωνίας της 3^{ης} Νοεμβρίου του 1946 σύμφωνα με την οποία, «οι νόμοι που αφορούν στα δικαιώματα της ιδιοκτησίας, στην κληρονομιά, το διαζύγιο και άλλα θέματα συναφή προς το γάμο και την οικογένεια, θα καταρτίζονται εμπνεόμενοι από τις αρχές της ατομικής αξιοπρέπειας και της θεμελιώδους ισότητας μεταξύ των φύλων».(άρθρο 24, 2^ο εδάφιο ιαπωνικού Συντάγματος)

³⁸ Ηλεκτρονική πηγή, <http://www.oboulo.com/principe-dignite-personne-humaine-43448.html>

Δ' ΜΕΡΟΣ

Επίλογος

Όπως προκύπτει από τα αναφερόμενα ανωτέρω, η έννοια της ανθρώπινης αξίας αναφορικά με το πεδίο του Συνταγματικού Δικαίου, εμφανίζεται να έχει σημαντικό ρόλο για το σεβασμό του ατόμου και την εύρυθμη λειτουργία μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Τα ζητήματα που προκύπτουν από το εν λόγω θέμα είναι αρκετά και απαιτούν πειστική επιχειρηματολογία, καθώς οι διάφορες θεωρίες που εκφράζονται εν προκειμένω είναι αρκετές, έχουν όμως τρωτά σημεία και πρέπει να ερευνώνται κριτικά. Με το σκεπτικό αυτό και στην παρούσα εργασία παρατέθηκαν όσο το δυνατόν περισσότερες απόψεις με σκοπό την προσπάθεια σχολιασμού των ανατιθέμενων γνώμων και απεγκλωβισμού από νομικά θέσφατα και δογματικές αντιλήψεις. Παράτολμη κρίνεται η εξαγωγή συμπερασμάτων, ως προς ειδικότερα ζητήματα για τα οποία η θεωρία δεν έχει εκφράσει ακόμα ομοφώνως τη γνώμη της. Ευελπιστούμε ωστόσο, ότι με την εργασία αυτή δίνεται φως στα ουσιωδέστερα ζητήματα σε σχέση με την συνταγματική προστασία της ανθρώπινης αξίας.

Conclusion

The concept of human value as far as the field of the Constitutional Law is concerned appears to have an important role for the respect of an individual and for the healthy function of a democratic society. The matters which arise from this issue are plenty and demand convincing argumentation, as many theories have been claimed but have vulnerable spots and must be researched critically. Following this thinking, in this project as many as possible views have been juxtaposed so that one is able to comment the different opinions and avoid legal commandments and categorical notions. Coming down to certain conclusions on special subjects concerning which the theory has not yet expressed a unanimous opinion can be judged as over daring. However, we hope that through this project the most principal issues of the constitutional protection of human value are enlightened.

Πίνακας Νομολογίας

-ΣτΕ 856/2002 (Υπόθεση Ανεπιθύμητοι Αλλοδαποί), ηλεκτρονική πηγή
<http://www.nomos.gr>

-ΑΠ 40/1998 (Υπόθεση Τηλεοπτικός Σταθμός Μ.С), ηλεκτρονική πηγή
<http://www.nomos.gr>

-ΑΠ 196/1952, παρατηρήσεις Αλιβιζάτου, ΤοΣ Β' σελ.353

-ΑΠ 1753/1983, Δίκη 15 , σελ. 162 (Υπόθεση προσωπικής κράτησης για χρέη
στο δημόσιο)

-ΔΕφαθ 81/1993, ΔιοικΔ 1994 σελ. 197 -198

-ΜΠραθ 3039/1983, ηλεκτρονική πηγή <http://www.nomos.gr>

-ΔΠρΙωαν 49/1999, ηλεκτρονική πηγή <http://www.nomos.gr>

-ΑρΠροστΠρΔεδ92/2001, ηλεκτρονική πηγή <http://www.dpa.gr/portal>

-Εφαθ 3040/2001, ηλεκτρονική πηγή <http://www.nomos.gr> (Υπόθεση
Νταλάρας κατά Πανούση)

-Εφαθ 213/2003, ηλεκτρονική πηγή <http://www.nomos.gr>

-ΣτΕ 789/1990, ΤοΣ 1990, σελ.263 (Υπόθεση απόλυσης μονίμου αρχισμηνία)

-ΣτΕ 375/1978, ΤοΣ 1978, σελ. 176, (Υπόθεση άδειας γάμου σωμάτων
ασφαλείας)

-ΕφΘεσσαλ 556/1980, Δίκη 12, σελ.413 (Υπόθεση υποκλοπής συνομιλιών
συζύγων)

-Εφαθ 187/1985, Βούλευμα, ΝοΒ 1985, σελ. 1467, Έλεγχος αξιοπιστίας
μάρτυρα

-ΣτΕ 1159/1991, ΤοΣ 1991, σελ. 559, (Υπόθεση πολιτογράφησης αλλοδαπού)

-ΜονΠρΝαυπλ 53/1980, ΕΕΔ 1980, σελ. 395 (Υπόθεση βοηθού αποθηκάρου
εργοστασίου κλωστοϋφαντουργίας)

-ΕφΝαυπλ 294/1980, ΕΕΔ 1981, σελ. 59 (Υπόθεση βοηθού αποθηκάρου)

-ΜονΠρΧαλκίδας 367/1983, ΕΕΔ 1984, σελ. 58 (Υπόθεση χειριστή μηχανής
επεξεργασίας χάλυβα)

- ΕφΠειρ 876/94, ηλεκτρονική πηγή <http://www.nomos.gr>

- ΠρόεδρΔιοικΠρωτ Πατρών 3/1996, ηλεκτρονική πηγή <http://www.nomos.gr>

Σχολιασμός αποφάσεων

ΑΠ1753/83

Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά ο διοικητής κάποιου δημόσιου ταμείου διέταξε με διοικητικό ένταλμα την σύλληψη και κράτηση των συμβούλων μια εταιρίας που είχε χρηματικό χρέος απέναντι στο δημόσιο. Οι σύμβουλοι της εταιρίας, ως όργανα διαχείρισης των οικονομικών της και ως αντιπρόσωποι αυτής, θεωρήθηκαν και οι ίδιοι ως οφειλέτες του δημοσίου και με αυτό το σκεπτικό διατάχθηκε αυτό το μέτρο αναγκαστικής εκτέλεσης.

Τέθηκε στην προκειμένη περίπτωση το ζήτημα του εάν με την έκδοση της διοικητικής αυτής πράξης προσβάλλεται η αξία του ανθρώπου. Σύμφωνα με την αρεοπαγιτική άποψη η λήψη του μέτρου αυτό δεν συνιστά προσβολή της ανθρώπινης αξίας γιατί το ζήτημα της προσωπικής κράτησης ρυθμίζεται από τις διατάξεις των Σ5 και Σ6.

Η άποψη αυτή ωστόσο είναι λανθασμένη καθότι η προσωπική κράτηση για χρέη δικαιολογείται μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις ως μέτρο αναγκαστικής εκτέλεσης. Και αυτές είναι οι περιπτώσεις των ενοχών εκ του νόμου, δηλαδή της αδιοπρακτικής οφειλής, του φορολογικού χρέους και της υποχρέωσης διατροφής. Αλλά και πάλι, σε καμιά περίπτωση δεν νομιμοποιείται πλέον η διαταγή προσωρινής κράτησης από όργανα διοικητικά. Πάντοτε θα πρέπει να έχει προηγηθεί δικαστική απόφαση.

Συμπερασματικά, με την προσωποκράτηση για χρέη στο δημόσιο παραβιάζεται η αρχή που απορρέει από το Σ2παρ.1 και το σκεπτικό με βάση το οποίο εκδόθηκε η ΑΠ1753/83 δεν είναι ορθό.

ΕφΑ03040/2001

Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά, ο Γιώργος Νταλάρας μήνυσε για συκοφαντική δυσφήμιση και ταυτόχρονα κατέθεσε εναντίον του Τζίμη Πανούση ασφαλιστικά μέτρα, που ίσχυσαν μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης, και απαίτησε από αυτόν να σταματήσει να χρησιμοποιεί τη φωνή και την εικόνα του στις παραστάσεις του, με πρόστιμο αν το έκανε ενός εκατομμυρίου δραχμών για κάθε αναφορά. Στις 23 Ιουλίου, στο Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών, συζητήθηκε η υπόθεση των ασφαλιστικών μέτρων. Η απόφαση (αρ. 21663/97) του τμήματος ασφαλιστικών

μέτρων γράφει, επί λέξει, πως «απαγορεύεται στον Τζίμη Πανούση να χρησιμοποιεί με τεχνικά μέσα τη φωνή και την εικόνα του Γιώργου Νταλάρα, γιατί αυτό συνιστά προσωπική επίθεση εναντίον του και προσβάλλει άμεσα την τιμή και την καλλιτεχνική του υπόσταση, ξεπερνώντας κάθε όριο της καλώς εννοούμενης σάτιρας». Η συμπεριφορά του εναγομένου συνιστούσε προσβολή της προσωπικότητας, του ονόματος και της καλλιτεχνικής υπόστασης και της αξίας του ενάγονος. Αργότερα, στις 10 Σεπτεμβρίου 1997, με αγωγή (υπ. αριθμόν 8188/1997) προς το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών ζήτησε ποσό αποζημίωσης εκατό εκατομμυρίων δραχμών για ηθική βλάβη. Το δικαστήριο δέχθηκε εν μέρει (15.000.000 δρχ.) την αγωγή (απόφαση 8002/1998). Ο εναγόμενος στις 27 Μαΐου 1999 κατέθεσε έφεση η οποία απορρίφθηκε από το εφετείο Αθηνών στις 21 Δεκέμβριο του 2000 (απόφαση 3040/2001). Όπως προκύπτει από την πολυσυζητημένη αυτή απόφαση η προσβολή της προσωπικότητας που προστατεύεται στον ΑΚ με την ΑΚ57, η οποία και είναι διάταξη που εφαρμόζει στις διαπροσωπικές σχέσεις το Σ2παρ.1. Γίνεται δηλαδή λόγος για έμμεση τριτενέργεια της ανθρώπινης αξίας μέσω της ΑΚ57. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά την ελευθερία της τέχνης και το παρεχόμενο από το Σ16 δικαίωμα, επιβεβαιώνεται με την παρούσα απόφαση, το ότι καίτοι ανεπιφύλακτο δικαίωμα αυτό δεν σημαίνει πως οποιαδήποτε συμπεριφορά που καλύπτεται από το πέπλο της τέχνης είναι και αυτομάτως νόμιμη.

ΣτΕ 3130/2000

Στην απόφαση αυτή του ανώτατου ακυρωτικού δικαστηρίου κρίνεται αντισυνταγματική η απαγόρευση του ν1586/99 πρόσβασης σε έγγραφα του Υπουργικού Συμβουλίου όταν παραβλάπτεται το απόρρητο των συζητήσεων του. Στην απόφαση χρησιμοποιείται η αρχή της ανθρώπινης αξίας ως ερμηνευτικό εργαλείο με το οποίο κρίνεται η συνταγματικότητα ενός νόμου. Με την σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία του νόμου, κατορθώνεται τελικά η διάσωση αυτού και η κατάληξη στο συμπέρασμα ότι οι απαγορευτικές διατάξεις του νόμου αυτού σχετικά με έγγραφα του υπουργικού συμβουλίου στοχεύουν στην απαγόρευση πρόσβασης στα έγγραφα αυτά όταν αφορούν τον ίδιο το διοικούμενο, και ιδίως στην υπηρεσιακή του κατάσταση(εν προκειμένω, προαγωγή σε θέση Προέδρου και Αντιπροέδρου των ανώτατων δικαστηρίων της χώρας).

ΕφΑθ 213/2003

Στην απόφαση του αυτή, το Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών έκρινε νόμιμη την χρήση παρανόμως μαγνητοφωνηθέντων αποδεικτικών μέσων, καθότι μέσα από αυτό το προϊόν(συγκεκριμένα παρανόμως μαγνητοφωνημένη συνομιλία) αποδεικνυόταν η διάπραξη του εγκλήματος(δηλαδή ανθρωποκτονίας με πρόθεση) σε βρασμό ψυχικής ορμής. Η απόδειξη διάπραξης του εγκλήματος υπό αυτές τις συνθήκες, μειώνει την ποινή από ισόβια κάθειρξη, στα πέντε έως είκοσι χρόνια. Πρόκειται για φαινομενική σύγκρουση της ανθρώπινης αξίας, έκφανση της οποίας είναι το απόρρητο των επικοινωνιών, και της προσωπικής ελευθερίας όπου μέσα από στάθμιση που γίνεται οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η δεύτερη είναι στην προκειμένη περίπτωση περισσότερο άξια προστασίας, διότι η αποδοχή του αντίθετου οδηγεί στην άδικη στέρηση της ελευθερίας ενός ανθρώπου.

Βιβλιογραφία

****Ελληνική βιβλιογραφία***

- Αλιβιζάτος Κ. Νίκος, Απειλή προσωπικής κράτησης κατά μελών ΔΣ για υποχρεώσεις της εταιρίας, ΔΕΕ, 2003

- Βασιλογιάννης, Ο κλώνος του ανθρώπου, 2003

- Βλαχόπουλος Σ., Η κλωνοποίηση στην ελληνική έννομη τάξη, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2000

- Γέροντας Α., Η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία και ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στη Δυτ. Γερμανία, ΤοΣ 1982, σελ 1επ

- Δαγτόγλου Π., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Εκδ. Σάκκουλα, 2005

- Δημητρόπουλος Ανδρέας, Η ανθρώπινη αξία, Νομική Επιθεώρηση, τεύχος 1, 1996

- Δημητρόπουλος Ανδρέας, Κοινωνικός Ανθρωπισμός και Ανθρώπινα Δικαιώματα, ΝοΒ τ.28, 1980, τεύχη 8-9-10

- Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2008

- Ελληνική Επιτροπή Διεθνούς Αμνηστίας, Διεθνείς συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, Αθήνα, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος , 1982

- Ζώρας Κ., Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό Σύνταγμα, ΤοΣ 1982, σελ.201

- Κουτουρίσης Κωνσταντίνος Ι. , Η προσωπική κράτησις κατά τον κώδικα πολιτικής δικονομίας, Εκδ. Σάκκουλα 1978

-Κρουσταλάκης Ευάγγελος, Η προσωπική κράτηση με το πρίσμα της συνταγματικής αρχής του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, Δ 1987, σελ. 487επ.

-Κωνσταντινίδης Κωνσταντίνος, Ποινικό δίκαιο και ανθρώπινη αξιοπρέπεια, Αθήνα, Κομοτηνή, Α. Σάκκουλας 1987

-Μάνεσης Αρ., Ατομικές Ελευθερίες, Θεσσαλονίκη 1982

Μανωλεδάκης Εμ, Η ποινική προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ελληνογερμανικό συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 1995, Επιστημονικό Συμπόσιο Ποινικού Δικαίου 1997

-Μαργαρίτης Λ., Ανθρώπινη αξιοπρέπεια, Υπεράσπιση 1996, σελ.467επ.

-Μπρεδήμας, Αντώνης, Η κλωνοποίηση του ανθρώπου : ρυθμίσεις και εξελίξεις στο πλαίσιο των παγκόσμιων και περιφερειακών, ΔτΑ2004, τ. 6, τεύχ. 23, σελ. 859-883

-Πρωτοπαπαδάκης Ευάγγελος Δ., Η ευθανασία απέναντι στη σύγχρονη βιοηθική, Αντ. Σάκκουλας 2003

-Ρούκουνας, Εμμανουήλ, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων - The international protection of human rights, Εστία 1995

-Σαχπεκίδου Ευγενία, Θεμελιώδεις κοινοτικές ελευθερίες και ανθρώπινη αξιοπρέπεια, Αρμενόπουλος, Αρμ 2007, τ. ΞΑ, τεύχ. 1, σελ. 3-18

-Σταθόπουλος Μ., Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 2005

-Χορτάτος, Κωνσταντίνος Π., Ανθρώπινα δικαιώματα και η διεθνής έννομος τάξις - Human rights and international legal order, Α. Σάκκουλας 1986

-Χουβαρδάς Γ., Η συνταγματική αξία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, 1990

-Χρυσόγονος Κώστας Χ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, εκδ. Σάκκουλα, 2002

****Ξενογλωσση βιβλιογραφία***

-Andorno Roberto, La notion de dignité humaine est-elle superflue en bioéthique ?, in Contrepoint Philosophique , Mars 2005

-Manesis Ar., Considerations on the protection of human rights at the threshold of the 21st century, in Scientific and Technological Developments & Human Rights, in L. Sicilianos & M. Gavouneli, Athens 2001, p. 16.

-Manitakis A., Le respect de la valeur humaine comme limite et règle de jugement de l'expérimentation biomédicale, σε Journées de la société de législation 1992, p. 307

-Oxford Encyclopedic English Dictionary, New York, Clarendon Press, 2000

